

OFIARY W SŁUŻBIE PRZYMIERZA

Ks. Artur Malina

Cardellini Innocenzo, *I sacrifici dell'Antica Alleanza. Tipologie, Rituali, Celebrazioni*, Cinisello Balsamo 2001, ss. 576.

„Bez Starego Testamentu Nowy Testament byłby księgą nie do odszyfrowania, rośliną pozbawioną korzeni i skazaną na uschnięcie” To zdanie, pochodzące z końcowej części dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej: *Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej*, opublikowanego pod koniec 2001 r., wyraża dobitnie prawdę o konieczności ciągłego odnoszenia się do Starego Testamentu, kiedy interpretujemy Nowy Testament. Uwzględnienie relacji między głównymi częściami Biblii okazuje się niezbędne przy ujmowaniu tajemnicy paschalnej w kategoriach ofiary. Świadectwem tego związku jest Piąta Prefacja Wielkanocna: „Przez ofiarę swego ciała na krzyżu dopełnił On ofiary Starego Przymierza i oddając się za nasze zbawienie sam stał się Kapłanem, Ołtarzem i Barankiem ofiarnym”. W ostatnich latach poświęcono szereg publikacji kwestiom starotestamentalnego kultu ofiarniczego i sensu ofiary Chrystusa. W ubiegłym roku na łamach Tygodnika Powszechnego dyskutujący o sensie ofiary zgodnie podkreślili konieczność głębszego i pełniejszego podejścia do tekstów Pisma Świętego (TP nr 17 z 2001 r. – ks. W. Hryniewicz: „Wyrażam radość z tego, że debata o ofierze odsyła nas z powrotem do Biblii”; ks. H. Witczyk: „Nie przystoi korzystać z Biblii według przedsoborowej metody, zwanej „dicta probantia” Wyrwane z kontekstu księgi zdania biblijne (...) potwierdzają każdą tezę teologa!”).

Publikacje ostatnich dwóch lat wychodzą naprzeciwko tym postulatam. Tematowi ofiar w Biblii poświęcono dwa numery znanej serii *Cahiers Evangile* wydawanej przez *Éditions du Cerf* w Paryżu. Jej celem jest popularyzacja problematyki biblijnej. Oryginalna wersja francuska jest tłumaczona na język włoski i hiszpański. W zeszycie nr 111 z roku 2000 zatytułowanym „Ofiary Starego Testamentu” („Les sacrifices de l’Ancien Testament”) znajdujemy studium Alfreda Marxa z Wydziału Teologii Protestantckiej w Strasburgu. Autor ten znany jest z szeregu opracowań poświęconych starotestamentalnemu kultowi ofiarniczemu. Jego publikacja w *Cahiers Evangile* koncentruje się przede wszystkim na systemie ofiar, który przedstawia siedem pierwszych rozdziałów Księgi Kapłańskiej. W tym samym numerze zapowiedziano wydanie zeszytu poświęconego nowotestamentalnemu ujęciu ofiary. W ubiegłorocznym zeszycie nr 118 opracowanym przez siedmiu egzegetów strefy języka francuskiego znajdujemy artykuły poruszające kwestie ofiary w judaizmie czasów Nowego Testamentu, w listach Pawła, w ewangeliach synoptycznych, w Liście do Hebrajczyków, w pismach Janowych i Apokalipsie. Tytuł „Ofiara Chrystusa i chrześcijan” („Le sacrifice du Christ et des chrétiens”) oddaje dobrze treść tego arcyciekawego i bardzo przystępnie napisanego zeszytu.

W kontekście tych postulatów i publikacji warto poświęcić więcej uwagi obszernej monografii na temat ofiar w Starym Testamencie, która ukazała się w ubiegłym roku w serii *Studi sulla Bibbia e il suo ambiente* wydawanej przez Edizioni Paoline we Włoszech. Autorem monografii jest Innocenzo Cardellini, włoski biblista i orientalista, wykładowca Pisma Świętego na papieskich wydziałach teologicznych Uniwersytetu Laterańskiego oraz Ateneum „Antoniano” w Rzymie. Doświadczenie naukowo-dydaktyczne autora oraz jego wieloletnie studia nad literaturą biblijną i Starożytnego Wschodu we Fryburgu Szwajcarskim i Bonn wyjaśniają wysoki poziom monografii.

Na samym początku autor przedstawia stan badań dotyczących „postawy człowieka” – jak to określa – „wyrażającej się w akcie ofiarniczym”. Na przełomie dziewiętnastego

i dwudziestego wieku rozwój nauk antropologiczno-etnologicznych i społeczno-religijnych, oraz popularność metod porównawczych spowodowały, że zajmowano się tym tematem prawie wyłącznie z perspektywy wspomnianych dyscyplin. Nie przywiązywano większej wagi do analizy samych tekstów biblijnych, które uchodziły według dość powszechnej opinii „za nużące”. Egzegeza Starego Testamentu była raczej zainteresowana systematyzacją poszczególnych tekstów w ramach teorii dokumentów niż samą ich interpretacją. Rozwój filologii semickich w pierwszych dekadach dwudziestego nie stanowił wystarczającego bodźca do skonstruowania jakiejś „generalnej” teorii ofiary. Dopiero studia antropologiczne drugiej połowy ubiegłego wieku stworzyły warunki dla dokładniejszego określenia funkcji ofiar w relacji człowieka do bóstwa oraz w relacji ludzi między sobą.

Autor rezygnuje z przypisywania poszczególnych tekstów do klasycznych źródeł Pięcioksięgu: J, E, D, P. Nie rozważa też ich w relacji do epok poprzedzających okres monarchii. Zadaniem pracy nie jest sformułowanie jakiejś generalnej definicji ofiar Starego Testamentu. Cel pracy przedstawia się skromniej: chodzi o takie przedstawienie tekstów, aby czytelnik mógł uchwycić proces ich ewolucji zarówno w perspektywie terminologicznej i semantycznej oraz na płaszczyźnie religijno-teologicznej. Wyznaczonym ograniczeniom i wytyczonemu celowi pracy odpowiada podział monografii na trzy części: 1. terminologia i pole semantyczne słownictwa związanego z ofiarami; 2. analiza wybranych tekstów; 3. ofiary składane regularnie i okazyjne.

W pierwszej części dokonana jest analiza semantyczna terminów odnoszących się do praktyki ofiarniczej. Autor ogranicza analizę tylko do terminów podanych w Kpł 7,37: ofiara całopalna, ofiara pokarmowa, ofiara przebłagalna, ofiara zadośćuczynienia, ofiara wprowadzenia w czynności kapłańskie i ofiara biesiadna. Zestawienie użycia terminów w formie tabel ułatwia ich porównywanie. Postulat precyzji przeprowadzonych analiz uzasadnia ograniczenie do niektórych terminów: ich rozszerzenie na inne terminy mogłoby uczynić pracę za bardzo obszerną lub zbyt powierzchowną.

Druga część monografii poświęcona jest analizie rytuału ofiarniczego, którego opis znajdujemy w Kpł 1-7. Liczne tabele pomagają w śledzeniu analizy porównywanych tekstów. Choć autor nie podaje generalnej interpretacji tego – jak sam określa – „podręcznika kapłańskiego”, to jednak komentując kolejno mniejsze jednostki, systematyzuje rytuał według serii poszczególnych aktów obrzędowych: przedstawianie ofiary i położenie ręki na zertwie, jej zabicie, obchodzenie się z jej krwią, przygotowanie ołtarza, spalenie ofiary na ołtarzu.

Trzecia część dotyczy rodzajów ofiar, wśród których wyróżnia się ofiary składane regularnie oraz z jakichś szczególnych okazji. Analiza danych biblijnych jest przeprowadzona w kontekście literatury kultur i religii ludów ościennych. W pierwszej grupie omówione są: ofiara codzienna, szabatowa, składana przy nowiu księżyca, w święto Przaśników, w święto żniw, w święto zbiorów, w pierwszym dniu siódmego miesiąca oraz w dziesiątym dniu siódmego miesiąca. W drugiej grupie zostały przedstawione następujące ofiary: przy konsekracji kapłanów i ustanowieniu lewitów, oraz przy poświęceniu świątyni i ołtarza. Na koniec omówiono pozostałe rodzaje ofiar składanych przy różnych okazjach.

Z powodu charakteru tekstów uważanych za monotonne z racji wielu szczegółów i powtórzeń w opisie kultu ofiarniczego, niewiele zajmowało się dotychczas ich głębszą i bardziej całościową analizą. Dlatego cieszy pojawienie się tej pracy wśród nielicznych nowych monografii o ofiarach i instytucjach kultu w Starym Testamencie. W tych opracowaniach stosowane są nowe metody, czego przykładem może być obroniona w ubiegłym roku na *Biblicum* praca doktorska, która poddaje analizie retorycznej opis Namiotu Spotkania w Wj 25-31 (G. Paximadi, «*Ed io dimore-ró in mezzo a loro*». *Linee interpretative di Es 25-31 a partire dalla struttura retorica del testo*).

Lektura monografii podobnie jak tekstów biblijnych dotyczących kultu ofiarniczego wymaga wytrwałości, by czytać je uważnie i w sposób ciągły. I. Cardellini dzięki przejrzystej strukturze, licznym tabelom oraz indeksom cy-

towanych miejsc w źródłach biblijnych i pozabiblijnych ułatwia czytelnikowi korzystanie z pracy jako narzędzia konsultacji. Szczególne cenne są uwagi odnośnie do występowania terminów w językach semickich: mamy regularne odwoływanie się do języków wschodnio- i zachodnosemickich, nie brakuje również odniesień do źródeł południowoarabskich z okresu przedislamskiego. Wszystkie terminy semickie podane są w transkrypcji. Wyrazy hebrajskie i aramejskie są transliterowane według systemu przedstawionego na początku monografii. Ułatwia to korzystanie z rezultatów opracowania tym wszystkim, którzy nie są wystarczająco biegli w językach orientalnych. Terminy z Septuaginty są zapisane w alfabecie greckim (na str. 39 *holos* powinien mieć w pisowni greckiej *spiritus asper* zamiast *lenis*).

Wszystkie noty filologiczne są udokumentowane przypisami. Mimo szczegółowych odnośników przypisy nie sprawiają wrażenia przeładowanych dzięki użytym skrótom. Czytelnik może szybko i dokładnie zweryfikować podane źródła czy nawet w jakimś szczególnie interesującym punkcie rozszerzyć studium w wybranym przez siebie kierunku. Czasem utrudnia konsultację brak wyrazistego kryterium kolejności cytowania większej liczby autorów (na str. 31 przyp. 6 czy na str. 33 przyp. 7). Omawiając użycie terminów w Biblii hebrajskiej autor posługuje się szczegółowymi tabelami, które pozwalają czytelnikowi na samodzielne obserwacje. W niektórych tabelach przykłady powinny być referowane według bardziej przejrzystej kolejności (np. na str. 52 tab. 1 czy na str. 55 tab. 2).

Monografia I. Cardellini pozostanie na długie lata niezbędnym narzędziem nie tylko w warsztacie egzegety Starego Testamentu czy orientalisty. Należy ją polecić każdemu pragnącemu zająć się problematyką kultu i ofiar w Biblii.